

معاونت آموزش و کارآفرینی

سلسله نشست های علمی آینده مشاغل و مشاغل آینده

موضوع نشست: آینده گردشگری و مشاغل مرتبط

سخنران: دکتر سید سعید هاشمی

زمان: سه شنبه مورخ ۱۴۰۱/۱۱/۱۸

ساعت ۱۰ الی ۱۱

عدم قطعیت‌های پیش‌رو

.

چرا عدم قطعیت ها، عدم قطعیت هستند؟

◆ پیش روی کسب و کارهای ایرانی شش عدم قطعیت مهم وجود دارد. به عبارت دیگر حداقل شش متغیر وجود دارند که می توانند حالت ها/مقادیر متفاوت به خود بگیرند اما هر گونه پیش بینی نسبت به این متغیرها نمی تواند با قطعیت صورت گیرد. این عدم قطعیت های شش گانه چیستند؟

◆ این نکته تصریح و تاکید می شود که تجربه سالیان اخیر نشان داده به خاطر فشردگی زمان-مکان (در هم تنیدگی جهانی) بسیاری از متغیرها به هم وابسته تر و از هم تاثیرپذیرتر شده اند و پیش بینی پذیری کمتری دارند. به عنوان مثال تجربه انتخابات آمریکا به همه ما نشان داد که در مورد پیش بینی آینده تواضع بیشتری به خرج دهیم برای این کار کفایت به پیش بینی های یک سال اخیر افراد و نهادها نگاه کنیم تا بفهمیم که پیش بینی آینده متغیرهای ذاتا نامطمئن آن هم با قطعیت، بسیار نزدیک به شیادی است.

شش عدم قطعیت پیش روی کسب و کارهای ایرانی

- ❖ وضعیت تحریم ها (در صفحه بعدی توضیح داده شده است که چرا همچنان یک عدم قطعیت است)
- ❖ ظهور تنش های نظامی (آگاهانه یا تصادفی) در منطقه به ویژه تنش های مرتبط با اسرائیل
- ❖ قیمت دقیق نفت و درآمدهای نفتی دولت (یک خیز صعودی داشته اما در افق ۵ سال تقریباً پیش بینی ناممکن است)
- ❖ زمان لازم برای احیای پسا کرونا اقتصاد ایران و جهان (خود عبور از بحران قطعی به نظر می رسد)
- ❖ نرخ دقیق ارز (در بلندمدت متناسب با رشد نقدینگی و تفاوت تورم ها، صعودی است اما تاثیر و زمان نوسانات سیاسی را نمی دانیم)
- ❖ تغییر در افراد کلیدی نظام (حتی با وجود تعیین ترکیب و رویکرد مجلس، اهمیت این عدم قطعیت همچنان بالاست)

بر مبنای این عدم قطعیت ها، سناریوهای مختلف از آینده شکل می گیرد. مثلاً یک سناریو می تواند این باشد: رفع کامل تحریم ها، آرامش منطقه ای، نفت ۸۰ دلاری، دلار ۲۰ تومانی و ...

همه عدم قطعیت ها، وزن و اهمیت یکسان ندارند. در ضمن با یکدیگر اندرکنش و همبستگی دارند.

دقت کنید که این موارد، بر اساس متغیرهای شناخته شده فعلی است، مساله قوهای سیاه (ظهور متغیرهای کاملاً ناشناخته) می تواند بر پیچیدگی اوضاع افزون کند. ما هیچ نمی دانیم!

هر چند بلافاصله به ذهن می رسد که برخی از این متغیرها همپوشانی یا ارتباط متقابل دارند و در نتیجه می توان آنها را در هم ادغام کرد ولی ادغام آنان ما را از بخشی از واقعیت دور می کند.

کلیه حقوق محفوظ است برای تهیه کننده گزارش و هر گونه کپی برداری از مطالب این گزارش مجاز نمی باشد.

مجتبی لشکر بلوکی

وضعیت تحریم ها با فرض قطعی شدن ریاست جمهوری بایدن

ممکن است عده‌ای ساده‌انگارانه بگویند که با آمدن دموکرات‌ها توافق قطعی است.
با توجه به هفت عامل زیر همچنان مفاد و زمان توافق احتمالی را باید جزو عدم قطعیت‌های کلیدی در نظر گرفت:

- ♦ بایدن احتمالاً برای بازگشت به برجام شرط‌هایی خواهد گذاشت که ممکن است توسط نظام مورد قبول واقع نشود.
- ♦ میزان تمایل واقعی نظام به توافق در این دولت یا دولت بعدی اکنون برای ما نامعلوم است.
- ♦ عدم دستیابی دموکرات‌ها به اکثریت سنای آمریکا (برخلاف مجلس نمایندگان) توافق را با سختی/ابهام روبرو خواهد کرد.
- ♦ اینکه میزان پذیرش هزینه توسط بایدن-هریس به اندازه اوباما هست را نمی‌دانیم. دوره قبلی اوباما هزینه بالایی پرداخت.
- ♦ امکان حقوقی-اداری برداشتن تحریم‌ها توسط تیم جدید هم مبهم است. موانع بروکراتیک-قانونی پیش رو خواهند بود.
- ♦ حضور فعالانه لابی صهیونیستی، گروه‌های فشار و تندوره‌های داخلی توافق را با سختی/ابهام روبرو خواهد کرد.
- ♦ رخ دادن اتفاقات، تضادهای پیش‌بینی نشده یا کنش‌های نابخردانه از دو طرف اصلی مذاکره.

جمع بندی تا این لحظه این است که سناریوی توافق، احتمال بالاتری دارد اما در مورد زمان و مفاد آن عدم قطعیت‌های جدی وجود دارد.

زمان لازم برای احیای پساکروناى اقتصاد ایران و جهان

◆ اکنون گذار از کرونا قطعیت بیشتری یافته است. اما واقعاً نمی‌دانیم چه زمانی واقعا در برابر این ویروس واکسینه خواهیم شد!

◆ اکونومیست: فاصله زمانی بین شناسایی ویروس سرخک تا صدور مجوز برای واکسن ۹ سال طول کشید. جهان از زمان آزمایش واکسن فلج اطفال تا صدور مجوز واکسن ۲۰ سال انتظار کشید. بنابراین عامل زمان در مورد کرونا هم یک متغیر ایجادکننده عدم قطعیت است. به این اضافه کنید امکان استفاده فراگیر این واکسن در کل جهان. با این حال سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه پیش‌بینی کرده رشد اقتصادی جهان در سال ۲۰۲۱ به مدد این واکسن، به ۷٪ برسد. رشدی که ۲ درصد از شرایط بدون واکسن بیشتر خواهد بود.

◆ ریسک‌های دیگری هم هستند: خطر ناشی از بحران‌های مالی پساکرونا. تصمیمات بانکهای مرکزی کشورها در دروان کرونا (سیاست تزریق به اقتصاد و کاهش نرخ بهره بانکی) و افزایش حجم نقدینگی زمینه را برای افزایش تورم و افزایش بدهی دولتی فراهم کرده است.

هشدار: عدم قطعیت ها را به قطعیت تبدیل نکنیم!

◆ ما بشدت علاقه مندیم که جهان را ساده کنیم. به همین جهت با کمترین اطلاعات و ساده سازی بیش از حد جهان، بلافاصله تمایل داریم که بگوییم هر کدام از این عدم قطعیت ها چه می شود. یعنی با کمترین اطلاعات بلافاصله جهان را ساده می کنیم. برای اینکه بفهمیم چقدر اشتباه می کنیم کافیست پیش بینی های اشخاص حقیقی و حقوقی را در مورد یک مساله خاص شش ماه ردگیری کنید آنگاه خواهید دید که ...

◆ تجربه نشان داده است که این ساده سازی منجر به **ایجاد توهمی از قطعیت** شده و شرکت ها و اشخاص بر اساس همین توهم از قطعیت، بر اساس **سناریوی توهمی که آن را قطعی می پندارند** سرمایه گذاری می کنند و سپس با مشکلات وحشتناکی روبرو می شوند.

در قبال عدم قطعیت ها چگونه باید تصمیم گیری کنیم؟

♦ یکی از فواید توجه به عدم قطعیت ها، امکان، **تست تونل باد** است.

♦ به منظور بررسی تجربی عملکرد هواپیما یا خودرو از تونل باد استفاده می شود. تونل باد یک کانال است که هوا با سرعت زیاد در آن جریان دارد و سرعت هوا در تونل باد می تواند تا ده برابر سرعت صوت نیز برسد. در تونل بادها مهندسين می توانند عملکرد هواپیما یا خودرو را در شرایط مختلف بررسی کنند.

♦ به همین ترتیب، وقتی شما تصمیمی را می گیرید، می توانید تصمیم خود را به تونل باد (یکی از سناریوهای احتمالی) ببرید و از خود بپرسید که اگر نرخ ارز این شد و تحریم ها برداشته نشد چه؟ و تصمیم خود را در شرایط آزمایشگاهی تست کنید.

این دو سناریو را به عنوان تونل باد استفاده کنید.

توافق آمریکا و ایران

افزایش درآمدهای نفتی
دولت

افزایش سرمایه گذاری
داخلی

سناریوی ۱
(تونل باد اول)

افزایش تقاضای کالاهای
پایه

افزایش سرمایه گذاری
خارجی

عبور سریع جهان و
ایران از بحران کرونا

ادامه تحریم ها به خاطر
عدم توافق

محدودیت درآمدهای
نفتی دولت

ادامه افت سرمایه
گذاری داخلی

سناریوی ۲
(تونل باد ۲)

عدم جهش در تقاضای
جهانی

تداوم ضعف سرمایه
گذاری خارجی

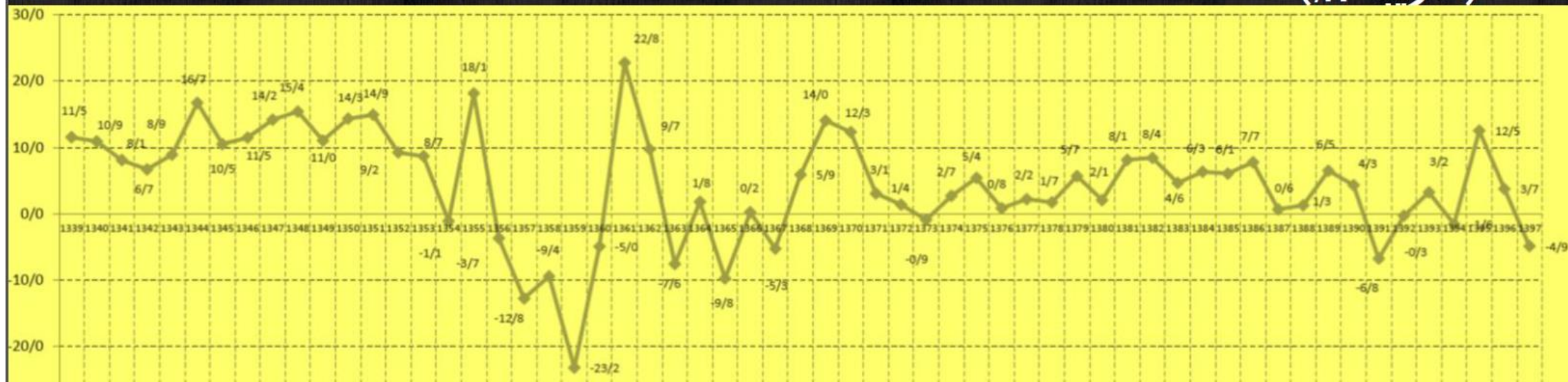
عبور کند جهان و ایران
از بحران کرونا

بین این دو سناریوی حدی، طیفی از سناریوهای دیگر وجود دارد. مثلاً ممکن است توافق صورت گیرد ولی دیر هنگام یا توافق صورت گیرد ولی ناقص. حتی در صورت وقوع سناریوی ۱، معجزه اقتصادی در کشور رخ نخواهد داد. چرا که ساختارها (ریشه ها) تغییر بنیادین نخواهند کرد و دوباره بعد از یک جهش کوتاه مدت، به «مسیر میانگین تاریخی» بر خواهیم گشت. مربع شکل گیری آینده در همین گزارش را مطالعه کنید.

واقعیت‌های با
میزان احتمال
بالای ۷۰٪

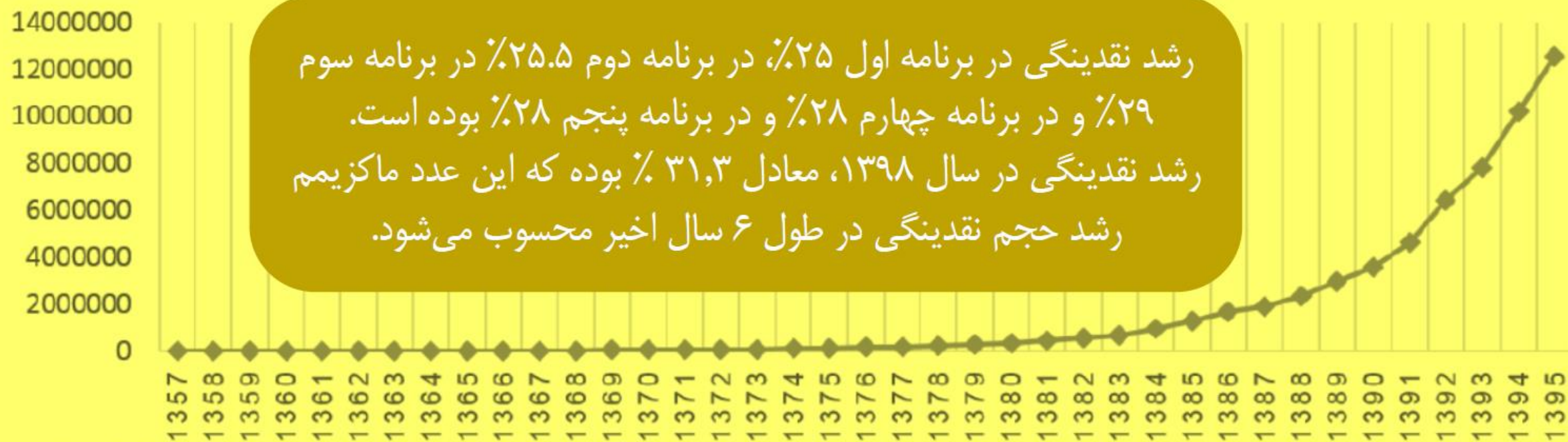
نرخ رشد اقتصاد ایران در یک چشم انداز تاریخی

- ◇ در دوره ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۸ (چهار دهه اخیر): متوسط رشد اقتصادی: ۱.۹۸٪ بوده است. (تقریباً ۲٪)، یعنی حدود یک سوم سال‌ها، ایران با نرخ رشد منفی مواجه بوده است. طولانی‌ترین دوره با نرخ مثبت پی‌پی در سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۰ رخ داده است.
- ◇ در دوره ۱۳۷۸ تا ۱۳۹۸ (بیست سال اخیر): متوسط نرخ رشد اقتصادی ۲.۸۵٪ بوده است. (تقریباً ۳٪)

رشد نقدینگی کشور در یک چشم انداز تاریخی

رشد نقدینگی در تمام برنامه های توسعه بعد از انقلاب بیش از ۲۰٪ بوده است. در وضعیت کنونی نیز رشد نقدینگی همچنان ادامه دارد و هیچ نشانه ای از کاهش نشان نمی دهد. در زمان تدوین گزارش، روزانه ۲ هزار میلیارد تومان به نقدینگی کشور افزوده می شود.

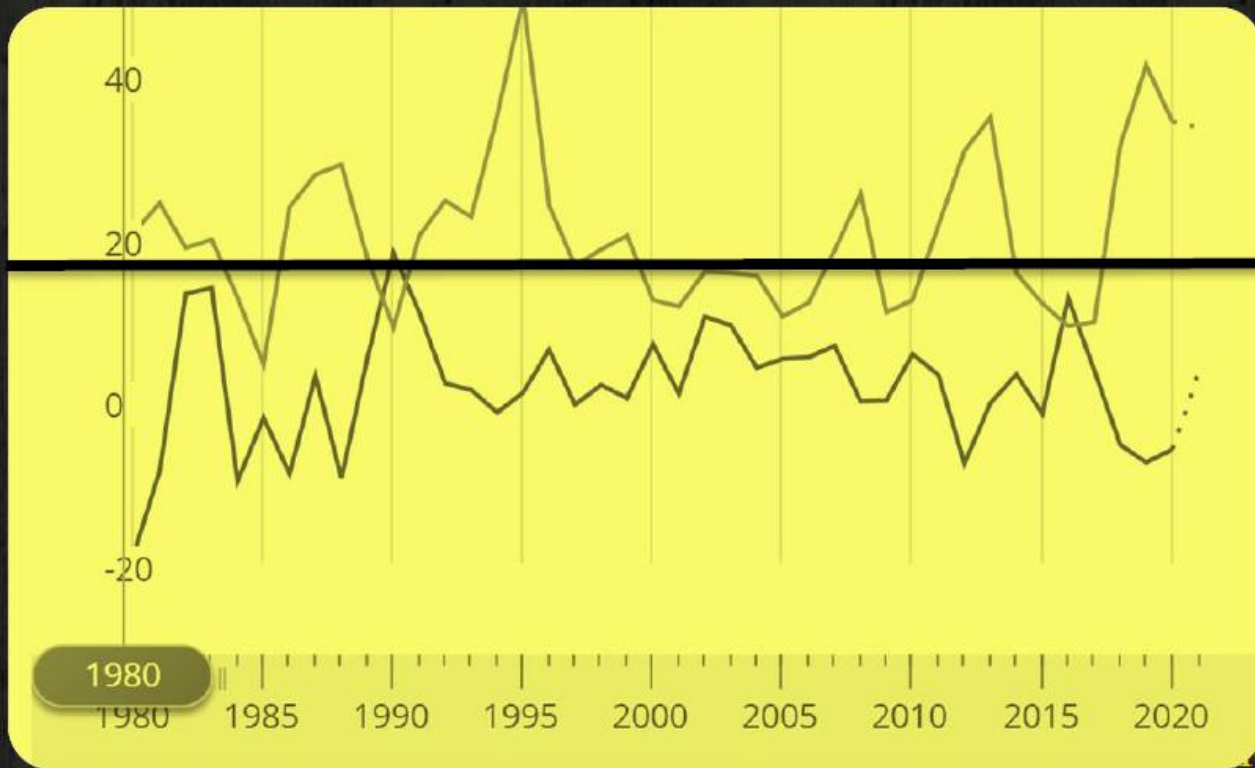
نرخ تورم در یک چشم انداز تاریخی

متوسط نرخ تورم در ۴۰ سال اخیر بیش از ۱۹.۶۶٪ بوده است.
در ۲۰ سال اخیر، ۱۸.۳۴٪ بوده است.

با توجه به عدم تغییرات ساختاری-نهادی در اقتصاد کشور انتظار می‌رود همین روند ادامه پیدا کند.
همچنان بالا و هم چنان با نوسان های سنگین.

در این تصویر رشد اقتصادی و تورم در ۴۰ سال گذشته به روایت صندوق بین المللی پول را در یک قاب می‌بینید. هر دو به شدت نوسانی هستند.

خط پر رنگ پایینی نشاندهنده رشد اقتصادی و خط پر رنگ بالایی نشان دهنده تورم است

پیش بینی ۵ سال آینده وضعیت متغیرهای اقتصادی از منظر صندوق بین المللی پول

(با مفروضات فعلی / بر اساس آخرین اطلاعات October 2020 / این پیش بینی به صورت متناوب روزآمد می شود)

سال شمسی	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴
سال میلادی	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲	۲۰۲۳	۲۰۲۴	۲۰۲۵
نرخ رشد اقتصادی - قیمت ثابت	۳.۷	-۵.۴	-۶.۵	-۵	۳.۲	۱.۵	۱.۵	۱.۱	۱.۱
تولید ناخالص سرانه به میلیون تومان قیمت ثابت	۸.۵	۷.۹	۷.۳	۶.۹	۷	۷.۱	۷.۱	۷.۲	۷.۲
تولید ناخالص سرانه برابری قدرت خرید دلاری	۱۳,۹۲۳	۱۳,۰۱۹	۱۲,۰۳۸	۱۱,۳۱۸	۱۱,۵۵۹	۱۱,۶۲۵	۱۱,۶۸۷	۱۱,۷۰۳	۱۱,۷۲۱
تولید ناخالص کشور به تولید ناخالص کل جهان	۰.۹۳	۰.۸۵	۰.۷۸	۰.۷۷	۰.۷۶	۰.۷۴	۰.۷۲	۰.۷۱	۰.۶۹
نرخ تورم	۹.۶	۳۱	۴۱	۳۰.۵	۳۰	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵
نرخ بیکاری	۱۲	۱۲	۱۰.۶	۱۲	۱۲.۴	۱۳.۱	۱۳.۷	۱۴.۵	۱۵.۳
جمعیت (میلیون نفر)	۸۱.۴	۸۲.۴	۸۳.۳	۸۴.۱	۸۵.۰	۸۵.۸	۸۶.۷	۸۷.۵	۸۸.۴

<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database//rebotcO/2020>

هفت واقعیت اقتصادی-سیاسی

(سعی شده است هفت مورد از مهم ترین ها انتخاب شود)

بنا به تجربه تاریخی و استناد تحلیل‌ها و همچنین عدم وجود شواهدی مبنی بر تغییرات اساسی، انتظار داریم در ۵ سال آینده با واقعیت‌های زیر روبرو باشیم:

- ♦ متوسط رشد نقدینگی پنج ساله در کریدور همیشگی (بین ۲۰٪ تا ۳۰٪)
- ♦ رشد اقتصادی نوسانی با متوسط پایین (میانگین تاریخی بیست ساله ۳٪)
- ♦ تداوم بحران اشتغال (نرخ بیکاری در کریدور ۱۱٪ تا ۱۷٪)
- ♦ تنگنای مالی و بودجه ای دولت (سهم بودجه عمرانی به جاری کمتر از ۱۰٪)
- ♦ مساله آب و تاثیرات مهاجرتی (رتبه ۴ ایران در شاخص روز آخر)
- ♦ احیای اقتصاد جهان پس از کرونا (رشد اقتصاد جهان ۲۰۱۰ بیش از ۵٪)
- ♦ قدرت خرید کاهش یافته خانوارهای ایرانی (۳۳٪ کاهش قدرت خرید سال ۹۰)

هفت واقعیت پیش روی کسب و کارهای ایرانی

۱

رشد نقدینگی در کریدور سابق: موتور رشد نقدینگی کاملاً روشن است هیچ نشانه ای مبنی بر مهار رشد نقدینگی نداریم و ما با نرخ‌ی بیشتر از ۲۰٪ سالیانه به همین وضعیت ادامه خواهیم داد. حتی ممکن است در برخی فصول یا سال‌ها بیش از ۳۰٪ هم باشد ولی متوسط پنج ساله در کریدور همیشگی ۲۰ تا ۳۰٪ خواهد بود. این یعنی افزایش سطح عمومی قیمت‌ها (از پنیر تا پراید) و از ارز تا سهام.

♦ و این یعنی تداوم کاهش ارزش پول ملی:

ارزش پولی ملی ایران از ۱۳۵۰ تاکنون، ۳۵۰۰ برابر کاهش یافته است!

هفت واقعیت پیش روی کسب و کارهای ایرانی

۲

متوسط رشد اقتصادی پایین و نوسانی: با توجه به منفی شدن خالص سرمایه گذاری* (تشکیل سرمایه ناخالص منهای استهلاک)، حتی اگر قیمت نفت به تراز قبلی بازگردد و تحریم ها برداشته شود بعد از یک دوره یک یا دو ساله رشد اقتصادی، خوش بینانه دوباره به کریدور رشد سه درصدی بازخواهیم گشت چون تغییر ساختاری-نهادی در اقتصاد کشور رخ نداده است. بنابراین ممکن است در برخی سال ها رشد اقتصادی منفی یا مثبت بیش از ۳٪ داشته باشیم اما متوسط پنج ساله حدود ۳٪ پیش بینی می شود.

♦ ***نرخ تشکیل سرمایه ثابت از ۱۳۹۰ پیوسته نزولی بوده و از نظر ظرفیت رشد اقتصادی در سال های آتی هشداردهنده است.** اقتصاد ایران در سال ۹۸ شاهد اتفاقی نادر بود؛ برای نخستین بار تشکیل سرمایه از مصرف سرمایه عقب افتاد؛ یعنی بیشتر از آنچه سرمایه گذاری کنیم، از سرمایه های گذشته مصرف کردیم.

هفت واقعیت پیش روی کسب و کارهای ایرانی

۳

تنگنای مالی و بودجه ای دولت: به خاطر بحران صندوق های بازنشستگی که در حال افزایش هم هست، همچنین افزایش سالیانه حقوق کارمندان دولت که در حال کاهش نیست، عملاً دولت هر چه دارد باید صرف بودجه جاری کند. دولت هیچ منبع مازاد قابل توجهی برای امور توسعه ای ندارد.

◆ شکاف قابل توجهی بین هزینه ها و درآمدهای دولت (کسری تراز عملیاتی) وجود دارد و این شکاف در حال افزایش است. تأمین منابع مالی از محلی غیر از درآمدهای پایدار در سال های اخیر در حال افزایش بوده است.

◆ یکی از دلایل منفی شدن نرخ تشکیل سرمایه در کشور نیز همین است که دولت دیگر نقش سابق را نمی تواند ایفا کند.

هفت واقعیت پیش روی کسب و کارهای ایرانی

۴

مساله آب و تغییرات جمعیتی/مهاجرتی ناشی از آن: به این اعداد دقت کنید:

تا نیمه سال ۱۳۹۹، بیش از ۷۲٪ مساحت حوضه‌های آبریز اصلی، دچار درجاتی از خشکسالی بلندمدت شده‌اند.

۴۰ درصد جمعیت کشور در نقاطی زندگی می‌کنند که ۲۰ درصد منابع آبی در آن مناطق است.

یک سوم مساحت حوضه‌های آبریز «خلیج فارس و دریای عمان»، «فلات مرکزی» و «مرزی شرق» با خشکسالی شدید یا بسیار شدید مواجه هستند.

۴۰٪ از مساحت کل کشور نیز در معرض خشکسالی کوتاه‌مدت (۱۲ ماهه) قرار دارند.

نگرانی آنجاست که خشکسالی هواشناسی به خشکسالی هیدرولوژی و کشاورزی و در نهایت به خشکسالی اجتماعی-اقتصادی منجر شود. خشکسالی اقتصادی-اجتماعی معمولاً پس از یک دوره بسیار طولانی خشکسالی هواشناسی و هیدرولوژیکی رخ می‌دهد و موجب قحطی، مرگ‌ومیر و مهاجرت دسته جمعی می‌شود.

تا اطلاع ثانوی می‌شود چنین برداشت کرد که با وجود بارش‌های مناسب در طول ۲ سال

اخیر، همچنان شرایط خشکسالی بر بسیاری از مناطق کشور حاکم است.

هفت واقعیت پیش روی کسب و کارهای ایرانی

۵

مساله بیکاری (اشتغال): با توجه به افول و منفی شدن نرخ خالص تشکیل سرمایه در ایران به گونه ای که استهلاک سرمایه از تشکیل سرمایه پیشی گرفته است و همچنین عدم قطعیت های شش گانه اقتصاد-سیاسی کشور پیش بینی می شود که مساله اشتغال در کشور پایدار بماند و دست کم در نیمی از افق ۵ ساله بیکاری افزایش پیدا کند.

♦ **طبق پیش بینی مراجع داخلی، نرخ بیکاری ۱۴۰۰، در سناریوی خوش بینانه، به ۱۶٪ و بدبینانه به ۲۶٪ برسد. البته مراجع بین المللی تخمین پایین تری دارند.**

♦ **تعداد بیکاران کشور از ۱۵۹ هزار نفر در سال ۱۳۳۵ به ۳،۲۶۰،۰۰۰ در سال ۱۳۹۵ رسیده، یعنی حدود ۲۰ برابر شده؛ در حالی که در همین دوره زمانی جمعیت کشور بیش از ۴ برابر شده و از حدود ۱۹ میلیون نفر به بیش از ۷۹ میلیون نفر افزایش یافت.**

هفت واقعیت پیش روی کسب و کارهای ایرانی

۶

احیای اقتصاد جهان پس از کرونا: هر چند زمان برتری بر این ویروس نامرئی معلوم نیست اما خروج از این شرایط تقریباً قطعی بنظر می‌رسد.

❖ برخی برآوردها نشان می‌دهد که رکود کرونایی اقتصاد جهان در مدت دو سال ۹ تریلیون دلار؛ تاثیر منفی داشته است. صندوق بین‌المللی پول متعقد است که اقتصاد جهان در سال ۲۰۲۰ عمیق‌ترین رکود ۹۰ سال گذشته را تجربه کرد و محتاطانه امیدوار است که جهان در سال ۲۰۲۱ رشدی معادل ۵.۲٪ را تجربه کند. افزایش تقاضای نفت و سایر کامودیتی‌ها پیش‌بینی معقولی است.

❖ با این حال جهان دست کم یک سال احتیاج دارد تا دوباره به شرایط پیشاکرونا بازگردد و این متضمن فرصت‌های بیشتر از تهدید برای ایران است. فرصت خرید تکنولوژی، فرصت خرید شرکت‌های کوچک و متوسط و فرصت خرید سهام مدیریتی شرکت‌های بزرگ. **این پنجره فرصت کمتر از شش ماه دیگر بسته خواهد شد.**

هفت واقعیت پیش روی کسب و کارهای ایرانی

قدرت خرید کاهش یافته خانوارهای ایرانی (سفره های کوچک و کم رنگ):
درآمد سرانه کشور از ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ کاهشی ۳۴ درصدی داشته است. این به چه معناست؟ یعنی قدرت خرید هر فرد ایرانی نسبت به سال ۱۳۹۰ حدود یک سوم کاهش یافته است. یا به عبارت دیگر یعنی یک سوم از درآمد ایرانیان از بین رفته است.

◇ پیش بینی می شود حتی اگر در خوش بینانه ترین حالت، رشد ۸٪ سالیانه در اقتصاد ایران محقق شود ۶ سال طول می کشد تا درآمد به سطح سرانه سال ۱۳۹۰ بازگردد. بنابراین در افق پنج ساله باید قدرت خرید پایین خانوارها را به عنوان یک واقعیت پذیرفت.

◇ مورد دیگری که می توان نسبتاً قطعی در نظر گرفت: باقی ماندن ایران جزو کشورهای با کمترین «حداقل دستمزد» است.

روندهای کلیدی
پیش روی
کسب و کارها

جایگاه روندها در تحلیل استراتژیک

- ♦ ما برای تحلیل استراتژیک به سه نوع پارامتر نگاه می کنیم.
- ♦ برخی پارامترها، متغیر هستند و تغییرات شان غیرقابل پیش بینی است که ما آن ها را عدم قطعیت می دانیم و شش مورد از آنان را در این تحلیل برشمردیم. ما در قبال این متغیرها، نمی توانیم کنش قطعی داشته باشیم.
- ♦ برخی پارامترها، تغییرات چندانی ندارند و تبدیل به واقعیت پایدار شده اند که ما آن ها را تحت عنوان واقعیت های هفت گانه برشمردیم.
- ♦ برخی پارامترها تغییر می کنند اما جهت گیری و سمت و سوی حرکت شان پیوسته و قابل پیش بینی است که ما آن ها را ذیل عنوان روندها بر می شمیریم. از بین تمام روندها، دو روند تقریباً قطعی و روشن است و سیگنال های بسیار مهمی به کسب و کارها می دهد.

دو ابر روند (Mega Trend) مهم اجتماعی-اقتصادی

01

ابروند تغییرات
جمعیتی، نسلی و
سبک زندگی

02

ابروند دیجیتالی
شدن زندگی و
کسب و کار

ابر روند اول: تغییرات جمعیتی، نسلی و سبک زندگی

◇ ابر روند تغییرات جمعیتی، نسلی و سبک زندگی شامل این روندهای فرعی هم پوشان و بهم مرتبط است:

- روند افزایش طول عمر و جمعیت کشور
- روند پیر شدن جمعیت
- روند کاهش فرزندآوری و باروری
- روند شهرنشینی
- روند تداوم گذار به سبک زندگی مدرن توسط نسل دهه ۵۰ و ۶۰
- روند ورود نسل متولد بعد از جنگ به عرصه کسب و کار (متولدان سال ۱۳۶۹ به بعد که ۳۰ تا ۳۵ ساله شده اند)
- روند گسست نسلی به ویژه با پیر رنگ تر شدن نسل متولد ۸۰

افزایش طول عمر ایرانیان و جمعیت کشور

♦ متوسط طول عمر افراد (نرخ امید به زندگی) در طول چهار دهه از محدوده ۵۵ سال به نزدیکی ۷۷ سال رسیده است. انتظار داریم امید به زندگی (متوسط طول عمر ایرانیان) به ۸۲ سال در ۲۰۵۰ برسد.

♦ تا سال ۲۰۵۰ جمعیت ایران یک کشور ۱۰۰+ میلیون نفری خواهد شد.

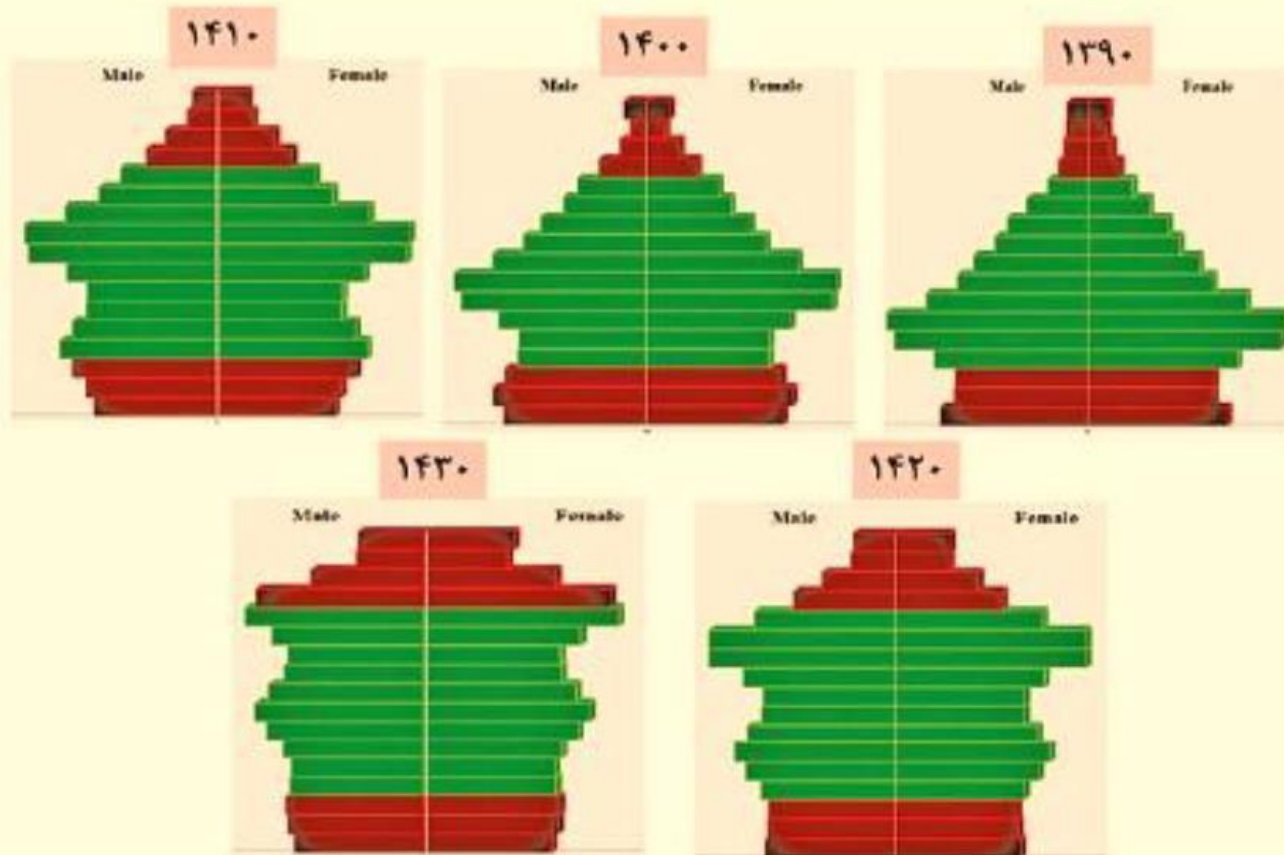
♦ متوسط سن جمعیت ایران در ۲۰۲۰ حدود ۳۲ سال است که در سال ۲۰۵۰ به ۴۰ می رسد

پیر شدن جمعیت ایران

- ◆ در ۴۰ سال گذشته نسبت تعداد سالمندان به جمعیت در ایران دو برابر شده که بسیار سریع تر از تجربه کشورهای اروپایی است.
- ◆ در سال ۱۳۵۵، ۵٪ درصد جمعیت ایران را سالمندان تشکیل می دادند. در سال ۱۳۹۸ این نسبت به ۱۰٪ درصد رسید. پیش بینی می شود در ۱۴۲۰ جمعیت سالمند دوبرابر شود و در سال ۱۴۳۵ این میزان از ۳۳٪ عبور کند.
- ◆ این را بگذارید کنار این مساله که به دلیل کاهش بعد خانوار (متوسط تعداد افراد یک خانواده) و افزایش امید به زندگی، تعداد فرزندانی که از والدین و سالمندان مراقبت خواهند کرد، به شدت کاهش می یابد. در حال حاضر ۸۱٪ سالمندان ایرانی با خانواده های خود زندگی می کنند، اما شمار سالمندانی که تنها به سر می برند رو به افزایش است.

چند نکته تکمیلی برای روند تغییرات جمعیتی، نسلی و سبک زندگی

شکل ۱- تحولات ساختار سنی جمعیت از ۱۳۹۰ تا ۱۴۳۰

منبع: نتایج سرشماری ۱۳۹۰ و پیش بینی تحولات ساختار سنی جمعیت تا سال ۱۴۳۰

♦ جهان در طول ۷۰ سال گذشته حدود پنج سال پیرتر شده است، اما جمعیت ایران متأسفانه در ۶۰ سال گذشته ۱۰ سال پیرتر شده است. البته این اتفاق ثابت نمی ماند و همچنان پیرتر می شویم.

کاهش فرزندآوری

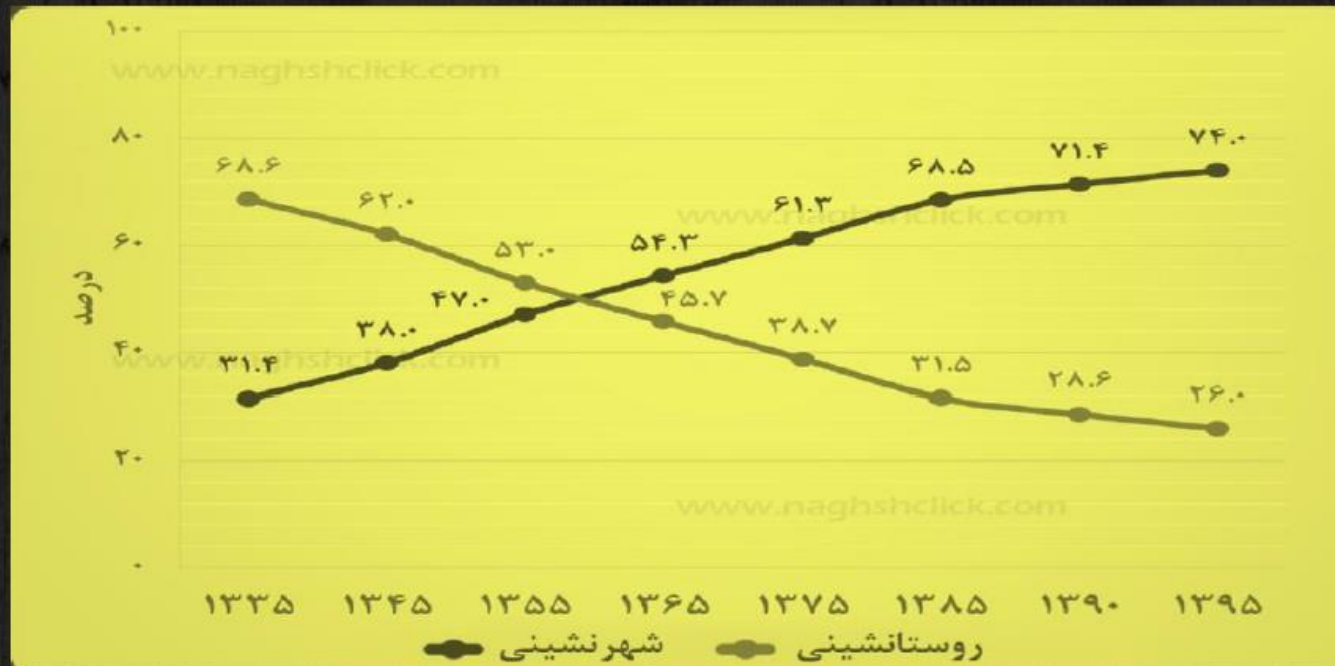
- ◆ کاهش ۷۰ درصدی باروری در ایران در سه دهه گذشته، به عنوان یکی از سریع‌ترین آمارهای کاهش نرخ باروری در تاریخ است. میانگین باروری در ایران در سال ۱۳۵۹ حدود هفت فرزند بوده و الان به ۱/۷ رسیده است. البته همیشه در مورد محاسبه اعداد اینچنینی مناقشه وجود دارد اما در مورد روند کاهشی ملموس، تمام مراجع مختلف هم‌داستان هستند.
- ◆ سال ۹۹ نسبت سال قبل کاهش میزان تولد داشته ایم و سال ۹۸ نسبت به سال ۹۷، ۱۷۰ هزار تولد کمتر در ایران ثبت شده و سال ۹۷ هم ۱۲۰ هزار تولد کمتر از سال قبل. روند فعلی منجر به تغییرات ساختاری در جمعیت کشور خواهد شد. چرا که زیر نرخ جانشینی خواهیم بود.
- ◆ نرخ جانشینی: نرخ ۲.۱ (دو ممیز یکدهم) فرزند برای هر زن در نظر گرفته می‌شود. چرا که هر خانواده از دو نفر (پدر و مادر) تشکیل شده و اگر آنها دو فرزند داشته باشند در آینده جانشین والدین خود می‌شوند. یکدهم اضافه در نرخ باروری برای تلفات احتمالی است.

تداوم رشد شهرنشینی در یک چشم انداز تاریخی

◇ ایران هم اکنون نیز نسبت شهرنشینی بالایی برخوردار است اما این روند ادامه نیز خواهد یافت.

◇ جمعیت شهری ایران از ۶۴ میلیون نفر در ۲۰۲۰ به ۸۹ میلیون نفر در ۲۰۵۰ می‌رسد.

◇ در سال ۲۰۵۰ از هر ۱۰۰ ایرانی، ۸۶ نفر در شهرها زندگی خواهند کرد.

ازدواج، تجرد، طلاق

- ♦ تجرد قطعی در سال ۱۳۷۵ برای مردان حدود ۱.۱٪ و برای زنان ۱.۲٪ بوده، در سال ۱۳۹۵ به ۲.۳٪ برای مردان و ۳.۷٪ برای زنان رسیده است؛
- ♦ روند افزایشی تجرد قطعی در زنان، بسیار بیشتر از مردان بوده به طوری که طی سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ این شاخص برای مردان، حدود دو برابر شده اما برای زنان بیش از سه برابر بوده است.
- ♦ همچنین نسبت طلاق به ازدواج از سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۷ از ۱۲.۵ به ۳۲ رسیده است.

نتیجه: تغییر ساختار جمعیت کشور

در سال ۲۰۵۰ این ساختار جمعیتی ما تقریباً این چنین خواهد بود:

- ◆ تعداد سالمندان به مراتب بیشتر خردسالان خواهد بود.
- ◆ جمعیت مقرری‌بگیر به ۲۱ میلیون نفر خواهد رسید یعنی معادل ۲۰٪ از کل جمعیت کشور
- ◆ کاهش شدید جمعیت جوانان از ۳۵٪ (وضعیت کنونی) به ۲۷.۲ میلیون نفر ۲۶٪ کل جمعیت
- ◆ جمعیت میان‌سال تقریباً در حد فاصل سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۵۰ ثابت باقی می‌ماند: حدود ۳۰٪
- ◆ متوسط سن جمعیت ایران در ۲۰۲۰ حدود ۳۲ سال است که در سال ۲۰۵۰ به ۴۰ می‌رسد.
- ◆ پیر شدن جمعیت؛ با توجه به روند کاهش جمعیت کشور، ما در سال ۱۴۳۰ پیرترین کشور منطقه خواهیم بود. آغاز پیر شدن در همین ۵ سال پیش روست.

تأثیرات این روند چیست؟ فرصت های کسب و کاری و سرمایه گذاری

- ◆ کاهش بعد خانوار و افزایش خانواده های تک فرزند و یا تک والد
- ◆ افزایش تمایل فرزندان به زندگی جدای از والدین (زندگی مجردی / تک زیستی)
- ◆ افزایش سن ازدواج و افزایش ازدواج های غیرمتعارف (ازدواج سپید)
- ◆ افزایش روی آوری به نگهداری حیوانات خانگی
- ◆ رونق خدمات مرتبط با تربیت فرزند (رسیدگی بیشتر خانواده ها به فرزندان معدود خود)
- ◆ رونق خدمات نگهداری یا رسیدگی به سالمندان
- ◆ رونق مکان و لوازم زندگی تک نفره (خانه های کوچک، مبلمان و تخت خواب تاشو و ..)
- ◆ رونق فضاهای سوم (محیطی غیر از محل کار و خانه برای معاشرت اجتماعی؛ کافی شاپ ها)
- ◆ نیاز به خانه های کوچک تر و خدمات نگهداری از خانه
- ◆ افزایش نیاز به غذاهای آماده و نیمه آماده

ابر روند دوم: دیجیتالی شدن زندگی و کسب و کار؛

ابر روند دوم نیز شامل ترکیب روندهای هم پوشان و به هم مرتبط است.

○ روند موبالیفیکیشن

○ روند گسترش استفاده از ابزارهای دیجیتالی در جامعه بشدت علاقه مند ایرانی به تکنولوژی های نو

○ روند توسعه شبکه های اجتماعی و فضای مجازی

○ روند یکپارچه شدن ابزارها (موبایل، دسکتاپ، ساعت، تن پوش های دیجیتالی و ...)

○ روند اقتصاد اشتراکی

○ روند کلان داده ها

○ روند دیجیتالی شدن سبک تفریحات (از فیلم و سریال تا گیم و گعده)

کرونا بزرگ ترین خدمت را به تسریع روند دیجیتالی شدن انجام داد: نمونه های مانند سامانه شاد (۱۷+ میلیون کاربر)، رونق گیری فروش اینترنتی و تجارت الکترونیکی، احراز هویت الکترونیکی و الکترونیکی شدن بسیاری از خدمات از پیامدهای جانبی مبارک این وپروس منحوس بود.

ابر روند دیجیتالی شدن و دانلود رایگان کتاب آینده صنعت مالی

نسل Z

کلان داده‌ها

اینترنت اشیاء و اشیای هوشمند

زنجیره بلوکی و قراردادهای هوشمند

فناوری‌های شناختی و هوش مصنوعی

گوشی‌های هوشمند

برای درک روند دیجیتالی شدن درباره این ۱۱ **تغییر مهم** بیشتر بدانید و بخوانید. **پیشنهاد:** کتاب آینده صنعت مالی، و استراتژی سرمایه‌گذاری (قابلیت دانلود رایگان)

↓ DOWNLOAD

نسل‌های جدید فناوری‌های ارتباطی

واقعیت تعمیم یافته

اقتصاد اشتراکی

موبایل‌بلیفیکیشن

شخصی‌سازی
انبوه

تصویری از زندگی و کسب و کار دیجیتالی شدن

- ◆ در ۱۰ سال گذشته تجارت الکترونیک در ایران سالانه رشدی دو رقمی داشته است. حجم تراکنشهای غیرنقدی در ایران از سال ۹۵ تاکنون رشد متوسط سالانه ۲۷٪ داشته است. یک مسیر فوق العاده! ایران پنجمین کشور دنیا از نظر تعداد تراکنش های غیرنقدی به ازای هر نفر می باشد.
- ◆ ضریب نفوذ اینترنت از ۲۶٪، به ۹۸٪ افزایش یافته و تعداد کاربران اینترنت پهن باند از ۸۰ میلیون عبور کرده است. ضریب نفوذ تلفن همراه در ایران بالاتر از ۱۰۰ درصد است. تعداد کاربرانی که دسترسی به اینترنت پهن باند موبایل دارند بیش از ۷۷٪ جمعیت کشور است.
- ◆ رشد ایران در طول یک سال جالب است: تعداد ۱۶ میلیون کاربر اینترنت جدید (رشد ۳۰ درصدی) و ۷ میلیون کاربر جدید شبکه های اجتماعی.
- ◆ میزان بازدید از تبلیغات دیجیتالی بر بستر موبایل وب و دسکتاپ در ایران به ۲۳ میلیارد در ماه می رسد. حدود یک سوم جمعیت ایران حداقل هفته ای یک ساعت به بازی های دیجیتال می پردازند

تأثیرات این روند چیست؟ فرصت های کسب و کاری و سرمایه گذاری

- ◆ رونق تجارت الکترونیک: افزایش گردش مالی تجارت الکترونیک به تجارت متعارف.
- ◆ رونق تجارت توجه (*Attention*) و دیجیتال مارکتینگ (اهمیت حضور و تبلیغات در فضای مجازی نسبت به تبلیغات در فضای حقیقی)
- ◆ سلطنت موبایل: تلفن های همراه همه چیز را می بلعد: موبایل ها همچون سیاه چاله، همه چیز را به درون خود می کشند، دانشگاه، آموزش و پرورش، بورس، بانک، رادیو، تلویزیون، سینما، کتاب، فروشگاه، تاکسی و ...
- ◆ توسعه مدل های کسب و کاری خلاقانه به ویژه «اقتصاد اشتراکی».
- ◆ کم رنگ شدن مرزهای جغرافیایی کشورها و شکل گیری بیشتر کشورهای مجازی
- ◆ رونق کارهای آزادکاری بین المللی (*Cross border freelancing*) و دورکاری
- ◆ گسترش ارزشهای دیجیتال مانند بیت کوین به عنوان پول رایج ملی و بین المللی
- ◆ رونق مدیریت تجربیات مشتریان به ویژه تجربه دیجیتالی
- ◆ رونق کسب و کارهای خانگی (تولید کالا و خدمات و توزیع از خانه شخصی) در بستر شبکه های اجتماعی و اینترنت و در نتیجه کسب و کارهای پشتیبانی کننده آنان (نمونه اپ های تسویه مالی برای کسب و کارهای خانگی)

ترکیب رخدادها،
روندها، رفتارها و
ریشه‌ها چه خواهد
شد؟

مربع شکل گیری آینده

آینده ما را چه چیزی می سازد؟ آینده ما تابعی است از تعامل چهار فاکتور. ریشه ها (ساختارهایی که از گذشته به ما رسیده اند و عقبه تاریخی ما هستند)، روندها، رخدادهای غیرمنتظره و رفتار بازیگران کلیدی. بنابراین اگر فشار روندها و رفتارها و رخدادها به میزان کافی نباشد آینده تقریباً شبیه گذشته خواهد بود.

آیا آینده، ادامه گذشته است؟

- ♦ جواب این است که آینده ما در گرو مسیری است که تا کنون آمده ایم (ریشه ها/ گذشته)، مگر آنکه تغییری بواسطه روندها، و رفتارها (اقدامات و تصمیمات و مفروضات بازیگران کلیدی) و یا رخدادهای بزرگ (مانند جنگ یا انقلاب و بیماری همه گیر و زلزله) رخ دهد. (چهار رکن مربع شکل گیری آینده)
- ♦ در زمان فعلی تدوین گزارش به جز رخداد کرونا (تاثیر -) و امیدواری به تغییر رویکرد دولت آمریکا (تاثیر +)، تغییر ملموسی در روندها و رفتار بازیگران کلیدی و یا رخدادهای دیگر برای تغییر مسیر گذشته مشاهده نمی شود. بنابراین انتظار داریم همین وضعیت در ۵ سال آینده کمابیش ادامه پیدا کند البته با تغییرات آرام و پیوسته ای که دو ابرروند دیجیتالی شدن و تغییر جمعیتی در طول زمان برای ما ایجاد می کنند.

تصویر کشور در طول پنج سال آینده

ما نمی دانیم که قیمت نفت و ارز، نتایج مذاکره آمریکا و ایران و دولتمردان کشور و توازن منطقه ای چه تغییراتی خواهد کرد اما می توانیم بگوییم **تا ۵ سال آینده با احتمال بالای ۷۰٪**

- ◆ دولت از طریق بودجه عمرانی نمی تواند اهرمی جدی برای تحریک تقاضا و فعال سازی اقتصاد باشد.
- ◆ تورم متوسط ۵ ساله تک رقمی نخواهد بود.
- ◆ قدرت خرید مردم چه ریالی و چه دلاری (برابری قدرت خرید) به ابتدای دهه ۹۰ نخواهد رسید.
- ◆ میزان بیکاری واقعی کاهش نخواهد یافت.
- ◆ به خاطر موارد فوق پتانسیل کشور مستعد اعتراضات اجتماعی خواهد بود.
- ◆ مردم ساختار هزینه زندگی خود را از طریق اقتصاد اشتراکی، روی آوری به کالاهای دست دوم و ... پایین می آورند.
- ◆ هویت دیجیتالی، اسناد دیجیتالی و ارز دیجیتالی، چهره اقتصاد و اجتماع را به آرامی تغییر می دهند.
- ◆ نسل جدید تغییرات زیادی را در سبک زندگی ایجاد خواهد کرد و نسل قبلی را به دنبال خود خواهد کشید.

ایران، در بیشتر آخرین رتبه‌بندی‌های جهانی منتشر شده تا این لحظه در چارک سوم و چهارم قرار دارد. بر اساس روند تاریخی انتظار داریم در برخی شاخص‌ها، بهبود رتبه اتفاق بیفتد اما انتظار نداریم در ۵ سال آینده در بیشتر شاخص‌ها جایگاه ایران تغییر اساسی داشته باشد و به چهارک بالاتر صعود کند.

به احتمال ۷۰٪
در ۵ سال
آینده یک
کشور چارک
سوم باقی
خواهیم ماند

شاخص جهانی	جایگاه ما در جهان؟	کدام چارک؟	روند تاریخی؟
رقابت پذیری جهانی	رتبه ۹۹ از ۱۴۱ کشور	چارک سوم	افت جایگاه نسبت به ۲۰۱۰
آزادی اقتصادی	رتبه ۱۵۵ از ۱۸۸ کشور	چارک چهارم	عدم تغییر جدی نسبت به سال ۲۰۱۰
نوآوری	رتبه ۶۱ از ۱۲۹ کشور	چارک دوم	بهبود مشهود نسبت به ۲۰۱۰
سهولت کسب و کار	رتبه ۱۲۸ از ۱۹۰ کشور	چارک سوم	بهبود نسبی نسبت به ۲۰۱۰
رفاه (لگاتوم)	رتبه ۱۱۹ از ۱۶۷ کشور	چارک سوم	افت نسبت به ۲۰۱۰
توسعه انسانی	رتبه ۶۵ از ۱۸۹ کشور	چارک دوم	بهبود نسبی نسبت به ۲۰۰۸
توسعه جنسیتی	رتبه ۱۴۸ از ۱۸۱ کشور	چارک چهارم	عدم بهبود/افول جدی
توسعه فراگیر	رتبه ۲۷ از ۷۴ کشور	چارک دوم	عدم امکان مقایسه تاریخی
سازگاری دیجیتال	رتبه ۹۳ از ۱۸۰ کشور	چارک سوم	نشانه‌های بهبود مشاهده می‌شود
حقوق مالکیت	رتبه ۱۰۳ از ۱۲۹ کشور	چارک چهارم	عدم تغییر جدی جایگاه نسبت به ۲۰۱۲
فساد ادراک شده	رتبه ۱۴۶ از ۱۸۰ کشور	چارک چهارم	افت جایگاه نسبت به ۲۰۱۲
پیشرفت اجتماعی	رتبه ۸۶ از ۱۴۹ کشور	چارک سوم	بهبود جایگاه نسبت به ۲۰۱۴
حکمرانی خوب	رتبه ۱۷۸ از ۲۰۲ کشور	چارک چهارم	افت جایگاه نسبت به سال ۲۰۰۵

به سوی تجویز راهبردی

◆ این وضعیت یعنی

- عدم قطعیت های آزار دهنده
 - ابهام سیاسی-اقتصادی
 - تداوم تورم ساختاری شده (مزمن)
 - قدرت پایین خرید مردم
 - فشار اقتصادی و احتمال آشوب های اجتماعی
 - تغییرات سبک زندگی و تغییرات نسلی
 - دیجیتالی شدن
- نیازمند اتخاذ تصمیمات استراتژیک و هوشمندانه است.

این بدان معناست؛ آن بخشی از آینده را که می توانیم پیش بینی کنیم را باید در نظر بگیریم و بر آن اساس تصمیم گیری کنیم و قبل از نهایی سازی تصمیم، تصمیمات خود را در قبال عدم قطعیت های کلیدی به تونل باد ببریم و تست کنیم و بعد از تصمیم، همواره عدم قطعیت های کلیدی و همچنین رخدادهای غیرمنتظره دیگر (قوهای سیاه) را رصد کنیم و در صورت نیاز تصمیمات خود را روزآمد کنیم

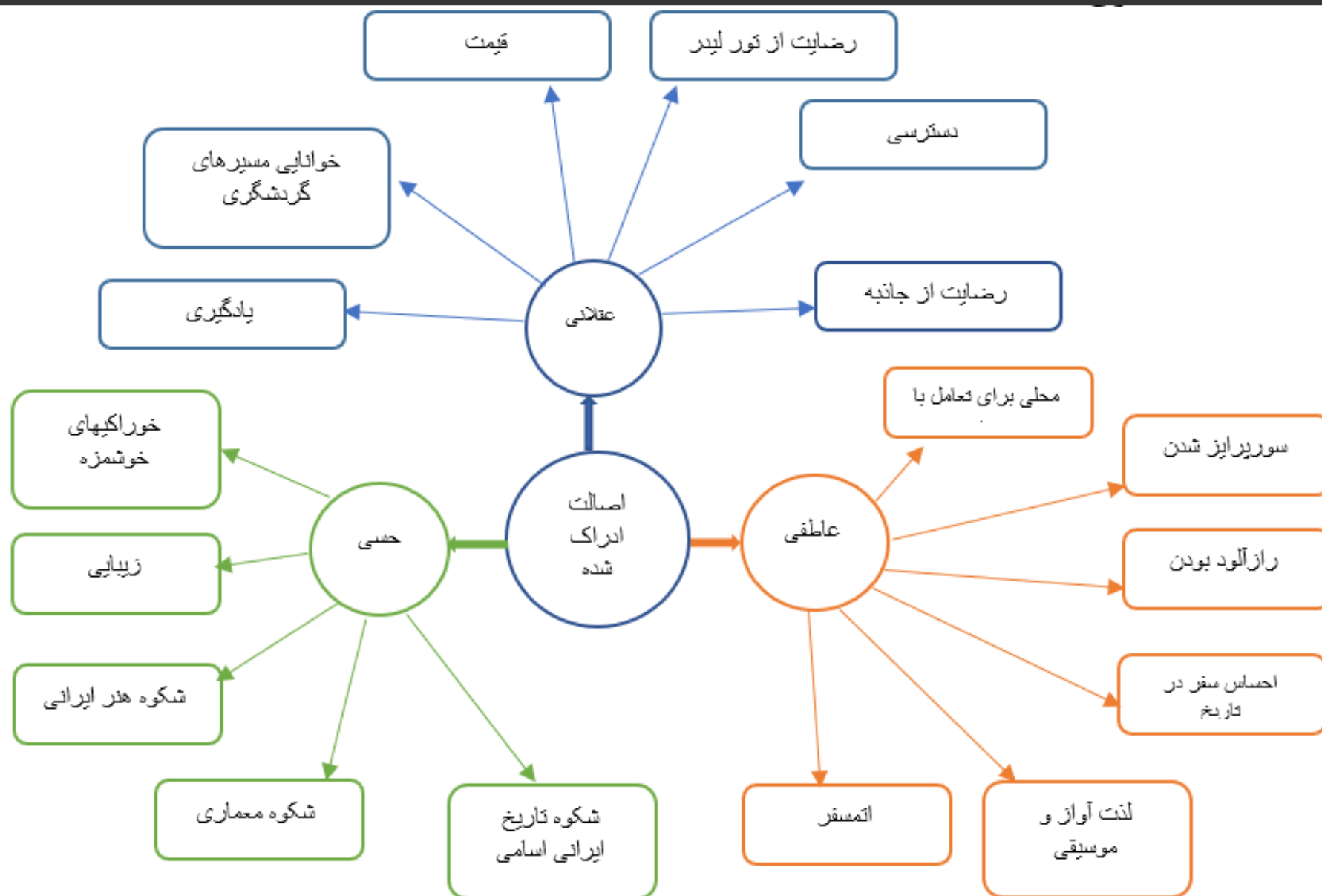
ابعاد تاثیر گذار بر محیط آینده گردشگری

ابعاد تاثیر گذار	تکنولوژی	اقتصاد	اجتماعی و امنیتی	محیط زیست
پیش‌رانی‌های آینده گردشگری فرهنگی	گسترش فناوری‌های دیجیتال و آنلاین نوآوری‌های حمل و نقل تکنولوژی‌های قابل پوشیدن: مثل تراشه‌های قابل ردگیری در مناطق خطرناک نوآوری‌های تکنولوژیکی مرتبط با اطلاعات لحظه‌ای نحوه خدمات تکنولوژی‌های آگاه‌سازی محیطی هوشمند ایجاد سوابق شخصی دیجیتال مبتنی بر فن‌آوری‌های بصری پویا، مبتنی بر هوش (مصنوعی) AR/VR و آواتارها، چت بات‌ها، چیزنت (تکنولوژی حسگر سلامتی اپلیکیشن‌های برنامه‌ریزی سفر شخصی فناوری‌های ردیابی و تحویل در فرودگاه‌ها فناوری‌های مدیریت دیجیتال خاطرات فناوری‌های مسیریابی حرفه‌ای با کاربرد آسان	ظهور طبقه متوسط آسیایی رشد طبقه متوسط جهانی فروش تجربه به جای کالا بهرمندی از بلاک چین در خدمات گردشگری دیجیتالی شدن اقتصاد و گسترش استفاده از رمزارزها اقتصاد اشتراکی اختلاف در توزیع همزمان وقت و پول افزایش رفاه کشورهای اروپایی افزایش درآمد کشورهای شرقی حرکت اقتصاد جهانی به سمت اقتصاد کم کربن افزایش ثروت در اقتصادهای نوظهور و به تبع آن افزایش قدرت خرید و مصرف کرایه دادن خدمات به جای فروش آنها ایجاد مشاغل دوم و سوم کارهای پاره وقت علاقه به محصولات شخصی سازی شده توسعه مشاغل دور کار کاهش مشاغل تمام وقت ظهور مشاغل غیر استاندارد	افزایش مشارکت‌های جامعه محلی در تصمیم‌گیری‌های گردشگری افزایش طبقه خلاق کم شدن نیروی کار بالا رفتن دوره‌های بیکاری ناهمگنی در الگوی زمان کار و زندگی جنگ و بیماری‌های اپیدمیک ایجاد کسب و کارهایی برای بازنشستگان و میانسالان فردگرایی افزایش سطح تحصیلات افراد طبقه متوسط دسترسی بیشتری به کالاها و خدمات در سراسر جهان خواهند داشت رهبری زنان خلاق	تغییرات اقلیمی گسترش منابع غذایی ارگانیک تمایل به منابع کم کربن تولید صرف کننده‌های انرژی اقتصاد چرخشی افزایش خدمات سبز

ابعاد تاثیر گذار بر محیط آینده گردشگری

ابعاد تاثیر گذار	جمعیت‌شناسی	جهت‌گیری فرهنگی
پیش‌رانه‌های آینده گردشگری فرهنگی	افزایش جمعیت جهانی افزایش نرخ سالمندی نسل آفابه عنوان گروه‌های مصرف کننده جدید افزایش شهرنشینی	شهروند زمین حفظ اصالت‌های بومی در کنار جهانی شدن رفتن به سمت جامعه معناگرا

شبکه مضامین ادراک گردشگران از مقاصد فرهنگی ایران

جمع بندی

از آنجا که اکسپو فضایی فرهنگی برای همگرایی اذهان برای آینده فرهنگ، هنر و فناوری جهانی است بهترین بستر برای ایجاد تمرین همگرایی جهانی میتواند شبکه بلاکچین در نظر گرفته شود. در واقع مسئله اصلی انسان‌ها در فرهنگ‌های مختلف افزایش کیفیت زندگی در این کره خاکی است و ایجاد بستری که فرهنگ‌های مختلف و حتی رشته‌های متعدد (اجتماعی، محیط زیستی، تغذیه و...) بر اساس دانش به روز بتوانند در بستر بازی با هم تبادل نظر کنند و رفتارشناسی نمایند. در واقع در قالب بازی شبیه‌سازی نماید و پاسخ‌های رفتاری مخاطبان جهانی را تجمیع نماید برای طراحی سبک زندگی مناسب برای مناطق مختلف جغرافیایی و ایجاد بستری برای انتقال تجارب و بیگ‌دیتاها در این خصوص ایجاد میشوند و میتواند حتی سوالات مشترک میان فرهنگی را پاسخ دهد و مسائل فرهنگی را می‌تواند پاسخ انسان محور دهد در واقع یک دانش جمعی ایجاد میکند.

باتشکر از توجه شما